سەرنجێکی ڕەخنەگرانە لە ڕەشنوسی دەستور و پرۆسەکەی

ئاسۆ کمال

Asokamal@yahoo.com

(1)

پێش دەستوور- دەرچوون لە بازنەی پرسە گورگانە

یەکێتی وپارتی دوای 15 ساڵ لە دەسەڵاتداریتیان لە کوردستاندا پرۆژەیەکیان بەناوی " دەستوری هەرێمی کوردستان" خستۆتە ڕوو تاکو لە مانگی 12دا بیخەنە دەنگدانەوە. پێش ئەوەی بچینە سەر ناوەڕۆکی دەستورەکە و هەلسەنگاندنی بەندەکانی سەبارەت بە جیگای ئیسلام و مەسەلەی مافی دیاریکردنی چارەنوس و مافەکانی ژنان و کریکاران و مەسەلەی ئازادی سیاسی و ئازادی حزبەکان و هتد..پیویستە سەرنجێکی ڕەخنە گرانە بدەینە ئەو میکانیزم وپرۆسەیەی کە بۆ بڕیاردان لەسەر ئەم دەستورە دانراوە و جێبەجێ دەکرێ.

سەرەتا دەبێت خەلکی کوردستان ئەو پرسیارە لە حکومەت و دەسەڵاتی یەکگرتووی یەکێتی وپارتی بکات کە بۆچی خۆیان دوای 15 ساڵ هاتونەتە سەر ئەوەی بێن یاسا و دەستور دابنێن بۆ دەسەڵاتداریتی لە کوردستان بەڵام دەیانەوێت خەلکی کوردستان لە ماوەی تەنها دوو مانگدا دەستورێکی هەمیشەیی کە دەیان مەسەلەی جیگای جەدەل و کێشەی تێدایە بەسەرپێیی دەنگی بۆ بدات؟ ئایا دانانی بەرنامەیەکی تەلەفزیۆنی سانسۆرکراوی حزبی ئەو سەکۆ ئازادیە کە خەلکی کوردستان بتوانن گوزارشت لە راو و بۆچونە جیاوازەکانیان بکەن لەسەر دەستور؟ لەم دوو مانگەدا زیاتر لە 3 ملیۆن ئینسان بەو پرسیارە یەك دەقەیە دەتوانێت بڵێین بەشداری بەکردەوە کردوە لە داڕشتنی دەستورێك کە بڕیارە مەسەلەکانی ژیان و چارەنوسی ئەو دیاری بکا؟ ئایا دەور و کاریگەری حزبە سیاسیەکان و ریکخراوە جەماوەریەکان لەسەر ستراتیژی سیاسی و ئابوری و کۆمەلایەتی و فەرهەنگی کوردستان بە ۆرك شۆپیکی یەك دوو ڕۆژە بەرتەسك دەبێتەوە؟ ئایا ئەمە بەشداری راستەقینەی خەلکی کوردستانە لەو ڕەشنوسەدا کە دەبێتە تاکە دەستوری پێشنیارکراو یان ئەمە تەنها پرسە گورگانەیەکە بۆ سەپاندنی ئەو دەستورە بەناوی خەلکی کوردستانەوە؟

ئەگەر بڕیارە خەلك دەور و دەخالەتی هەبێت لە ئالوگۆڕی ئەم دەستورەدا بۆچی هەر بەهێندەی ئەو کاتەی بۆ ئەو چەند کەسەی یەکیتی وپارتی دایناون بۆ ئامادەکردنی ئەم دەستورە نیوەی ئەو کاتەش(لانی کەم 6مانگ) بۆ جەماوەرێکی ملیۆنی خەلکی کوردستان دانانرێت؟ کوا ئەو بودجەیەی دانراوە بۆ خەلکی کوردستان کە بۆ دەربڕینی بیروڕای خۆی لەسەر ئەم دەستورە بتوانێت سەرفی بکات بۆ راگەیاندن و گۆرینەوەی بیروراکانی ؟ کوا ئەو تریبون و مینبەر و وەسیلانەی حزبەسیاسیەکان و ریکخراوە پیشەیی یەکان بەیەکسانی دەتوانن رای جیاوازی خۆیان لەسەر ئەم دەستورە بەڕای گشتی بگەیەنن؟ ئەم پرۆسەی ئالوگۆڕەی ڕەشنوسی دەستور بەبێ ئەو ئیمکاناتانە ئیدعایەکی پوچە و سەلبی ئازادی رادەربڕین و فرسەت نەدانە بە ڕای جیاواز لەسەر ئەم دەستورە و هێشتنەوەیەتی لەم قالبەی ئێستایدا.

هەرچەند ئەمە یەکەم جارە کە یەکیتی وپارتی بۆ سەپاندنی یاساکانی خۆیان پێشتر ئاوڕ لە خەڵك بدەنەوە بەڵام بە دروستکردنی ئەو ڕیگریە زەمەنی و مادیانە نیشانی دەدەن کە مەسەلەیان لەڕاستیدا بەشداری راستەقینەی خەڵك نیەیە بەڵکو ئەم کارە لەپێناو بەرگرتن بە فراوانبونەوەی دەنگی "نا" یە بەرامبەر بەم دستورە. ئەمە بەرهەمی فشارو تەجروبەی بایکۆت و مقاتەعەی چالاکانەی خەلکی کوردستان بوو لە رفراندۆمی دەستوری عێراقدا . بۆیاخ کردنی ئەم ڕەشنوسە بەناوی وەرگرتنی ڕا و ڕەخنەی کوردستان پێش دەستوور تەنها بۆ خۆپاراستنی یەکێتی و پارتیە لەو تەجروبە شکست خواردوەی پێشوو.

سەرەرای ئەوەی ئەم دەورەیەش نارەزایەتی بەرامبەر بە گەندەڵییەکانی دەسەلاتی یەکێتی و پارتی دەوری دەبێت لەسەر ئەو دەنگدانە لەسەر دەستوور و دەنگی "نا" بەم دەستورە وەك بەشێك لە "نا" بە گەندەڵی ئەم دەسەڵاتە

لەلایەن جەماوەرە دەردەبڕێت ، بەڵام دیسانەوە هەر ئەو دەستورەی یەکێتی وپارتی دەویانەوێت لەو بەناو دەنگدانەدا دەردەچێت. ئەمە تەجروبەی چەند جارەیە لەسەر پرۆسەی دەنگدان و هەڵبژاردن لە سایەی دەسەلات و سەرپەرشتی ئەم حزبانەدا. ئەگەر لە هەلبژاردنی پەرلەمانی عیراقدا سەرەرای بەشداری نەتەوەیەکگرتوەکان ناوچەکانی سلیمانی و هەولیر ودهۆك لە لیستی رەشی UNدابن ئەبێت لە دەنگدانی ئەم دەستورەدا کە یەکێتی وپارتی تەنها خۆیان سەرپەرشتی بکەن لە ڕەش زیاتر دەبێت چی بێت؟ بەبێ لیژنەی چاودێری و سەرپەرشتی بێلایەن و بەبەشداری نوینەرانی خەلك و ئۆرگانە نیودەولەتیەکانی وەکو UN ناتوانرێ هیچ دەنگدان و رفراندۆمێك لەسەر دەستوور ڕاستگۆیەتی و مصداقیەتی هەبێ و ئەمە دەبێ یەکێك لە مەرجەکانی ئالوگۆڕ لەم پرۆسەی ئالوگۆر لە ڕەشنوس و دەنگدانی دەستور بێت.

هەربۆیە پێش دەستوور و پێش ئەوەی بەناوی پرۆسەی ئازادی دانانی دەستور کلاو بکرێتە سەر خەلکی کوردستان پێویستە جەماوەر و حزب و رێکخراوە پیشەیی و جەماوەریەکان داوای ئالوگۆڕ لە خودی پرۆسە و میکانیزمی گۆڕانی ئەم ڕەشنوسەدا بکەن کە زۆربەی لە بەندە سەرەکیەکانی نەك لەگەڵ دەستوری فەرنسا و ئەمریکا و وولاتانی ئەوروپا و ڕۆژئاوا بەراورد ناکرێ بەڵکو لە چاو دەستورەکانی پێشووی عێراقی پێش بەعسدا دواکەوتوانەترن و پێشکەوتوانەتر نین، کە لەبەشەکانی داهاتوودا ئەم نوسینەدا ڕوونی دەکەمەوە.

ئەم راستیانە دەری دەخا کە لەم پرۆسەی دانانی دەستورەدا حزبە دەسەلاتدارەکان مەسەلەیان ئازادی و مافی دەور و دەخالەتی جەماوەر و حزب وریکخراوە پیشەیی وجەماوەریەکان نیە. ئەوەی مەسەلەی ئەوانە لەم دەستورەدا ڕەسمیەتدان بە دەسەلاتی خۆیانە لەلایەك بەرامبەر بە خەڵك و بەرتەسك کردنەوەی ئازادیەکان بەناوی دەستورەوە ، وەلەلایەکی ترەوە بەرامبەر بە دەسەڵاتەکانی تر کە ئێستا لە عێراقدا دەیانەوێت قالبێك و قانونیەتێك بدەن بەو دەسەڵاتەی لە کوردستاندا هەیانە و لەم ڕێگایەوە خۆیان بپارێزن و وەك کیانێکی فیدرالی دیفاکتۆ خۆیان جێگیر بکەن. دیارە ئەم هەوڵەش شمشیری دیموکلیسی شەڕی ناوخۆ و جەنگی تیرۆریزمی لە عیراقدا بەسەر سەریەوە ڕاگیراوە و ئایندەیەکی نادیاری هەیە کە دواتر لە مسەلەی دەستور و مافی چارەنوسدا باسی دەکەم.

هەربۆیە بەرای من ئەم دەستور و پرۆسەیە بەم شیوازەی کە ئێستا لەلایەن یەکیتی وپارتی یەوە خراوەتە ڕوو جیگایەکی بۆ ڕاوەرگرتنی خەڵك نەهێشتۆتەوە . هەر دەنگدانێکیش لەسەر ئەم دەستوورە لە ئێستاوە ئەنجامەکەی ڕاگەینراوە . بەم شێوەیە ڕەخنەی هەر کەس و لایەنێکی ئازادیخواز لەسەر ئەم ڕەشنوسی دەستوورە ، پیویستە لە گۆڕینی ئەو پرۆسە و میکانیزمانەوە دەست پێبکات کە دەتوانێت بە کردەوە ئەو ڕەشنوسە ئیسلامی و کۆتکردنی ئازادیە بگۆڕێت بە دەستورێکی سکۆلار و ئازادیخوازانە و مۆدیرن. دەبێت سەرەتا و پێش باس لەسەر دەستور ئەو فرسەت و ئیمکاناتانە بخرێتە بەردەستی جەماوەر و حزبە سیاسی و ریکخراوە پیشەیی و جەماوەریەکانی کوردستان وەئەم قالبە پرسە گورگانەیەی حزبە دەسەلاتدارەکان داینناوە بگۆڕێت.کەمپین و گروپی فشار و ئەو لایەنانەی دەیانەوێت بەکردەوە لەم ڕەشنوسەدا ئالوگۆڕی پیشڕەوانە بەدی بێنن پێویستە داوای ئەو ئالوگۆرانە لەم پرۆسەیەدا بکەن. ئەمە هەنگاوی یەکەم دەبێت لە هەر ئالوگۆڕێکی ئیجابی و پیشڕەوانە کە دەتوانێت لە دانانی دەستورێکی مۆدیرن و ئازادیخوازانە لە کوردستاندا خزمەت بە دەور و کاریگەری جەماوەر بکا و لە بازنەی داخراوی ئەو پرسە گورگانەیەی حزبە دەسەڵاتدارەکان دەری بکات. بەبێ ئەم ئالوگۆرانە لە کات و ئیمکاناتی پیویست و میکانیزمی چاودیری بێلایەن ئەم پرۆسەی دەستورە ئازادانە نابێ و ئەو ڕەشنوسی دەستورە هەر شایەنی "نا" یەکی گەورەتر لەو "نا"یەیە کە بەشی زۆری جەماوەری کوردستان دایان بەڕووی دەستوری ئیسلامی و شۆڤینی عیراقدا.

2006/10/06